

Naar een definitie van het begrip ‘internetrecht’

mr. ir. A.P. Engelfriet¹

Het begrip internetrecht of ict-recht is inmiddels volledig ingeburgerd, maar opmerkelijk genoeg lijkt een werkbare definitie van dit rechtsgebied nog steeds te ontbreken. Allebei betekenen ze hetzelfde: het recht voor zover dat betrekking heeft op internet. En voor de iets ruimdenkendere mensen heet het dan ICT-recht, het recht rond de informatie- en communicatietechnologie in brede zin. Maar als je er wat dieper over nadenkt, dan kun je je afvragen of dit wel een echt vakgebied moet zijn. Want is ‘internet’ of ‘ICT’ wel een specifiek juridisch gebied? Waarom bestaat dat eigenlijk, internetrecht? En verdient dat het wel om een eigen rechtsgebied te zijn? In deze bijdrage doe ik een poging om een welomlijnde definitie te geven van het begrip.

1. Is feitelijke complexiteit genoeg voor een rechtsgebied?

In de praktijk lijkt een informele definitie van internetrecht (dat ik maar even gebruik als synoniem voor cyberlaw, ict-recht, technologierecht en vergelijkbare termen) vaak neer te komen op het feit dat het zwaartepunt van de rechtsvraag zich bevindt in een internet- of ict-aspect van de zaak.² Inbreken in iemands computer – computervrededreuk – is dus internetrecht, omdat de kwalificatie van dit feit ict-specifieke aspecten kent die doorslaggevend zijn voor de zaak.³ Iemands hersens inslaan met een laptop is dat niet.

Deze wijze van categoriseren is goed werkbaar, maar kent wel een fundamentele zwakte. Zij komt namelijk neer op een subjectieve inschatting van de ict-specificiteit, oftewel hoe ingewikkeld het is om de ict-georiënteerde feiten juridisch te duiden of het best passende wetsartikel te vinden. Het is zeker zo dat deze duiding vaak complex is en specialistische kennis vereist, maar is dat rechtvaardiging genoeg om van een eigen rechtsgebied te spreken? Neem *ransomware*, een misdrijf waarbij iemands bestanden via encryptie in gijzeling worden genomen en de sleutel na betaling van enkele honderden euro’s in bitcoins wordt verstrekt.⁴ Dit is in de kern niet anders dan een andere gijzeling – ik heb je paard, laat 300 euro achter in de prullenbak achter het standbeeld – met een technisch verbeterde uitvoering en meer bescherming voor

de ontvoerder. Waarom noemen we dat dan toch cybercrime, internetcriminaliteit? Waarom is dit meer dan gewoon strafrecht met een toevallige technische slimme delictsuitvoering?

De cynische samenvatting van bovenstaande is dat een casus als ‘internetrecht’ wordt gekwalificeerd wanneer deze technisch te moeilijk is voor de beoefenaars van een der klassieke rechtsgebieden. We zien dit bijvoorbeeld terug bij Chavannes, Strijbos en Verhulst in hun jaarlijkse NJB-kroniek *Technologie en recht*⁵, waarin zij stellen: ‘Wij zien “technologierecht” niet als een zelfstandig rechtsgebied, maar als een tijdelijke wachtkamer voor ontwikkelingen die nog niet door hun eigen rechtsgebied zijn opgehaald’. In die wachtkamer blijft de ontwikkeling dan zitten totdat duidelijk is welk rechtsgebied deze toekomt en de beoefenaars aldaar voldoende kennis van (ict-)zaken hebben om deze op te kunnen pakken. Oftewel, een kwestie is internetrecht omdat zij feitelijke of kwalificatievragen oproept die de gemiddelde beoefenaar (nog) niet kan wegen. Vanuit de klassieke rechtsgebieden is dit een logisch standpunt: de feitelijke complexiteit van een zaak moet geen reden zijn om haar juridisch anders te kwalificeren.

Een iets minder cynische variant van deze constatering focust ook op de technische aspecten van de casus, maar dan vanuit het gezichtspunt dat de kwalificatie van deze aspecten nieuw is en daarmee een lastig te beantwoorden kwestie is. Kan men spreken van ‘openbaarmaken’ van een muziekwerk wanneer men automatisch en zonder bewuste handeling fragmenten daarvan via het Bittorrent-netwerk deelt met derden tijdens een downloadproces? Komt een overeenkomst tot stand wanneer men op een website op ‘Akkoord’ klikt? Welk recht is van toepassing wanneer een Griek in Duitsland via een app bij het in Nederland gevestigde Booking.com een hotelkamer boekt? Dit

1. Arnoud Engelfriet is partner bij adviesbureau IC-TRicht en mede-oprichter van legal tech kantoor JuriBlox. Hij blogt dagelijks over Internetrecht op blog.iusmentisu.com.
2. Vergelijk de uitgebreide pogingen van Fleur Bolhaar et al, ‘Wat is internetrecht?’ *TvIR* 2014-6, p. 183.
3. Vergelijk ECLI:NL:RBMNE:2019:1151 waarin de vraag centraal stond of voor als agent privédoeleinden in een politiedatabase kijken telt als computervrededreuk of ‘slechts’ als plichtsverzuim.
4. Art. 350 lid 1 Sr.

5. *NJB* 2019, 15.

zijn geen klassieke kwesties in andere rechtsgebieden, en dus krijgt de internetjurist ze op het bord.

2. Het maatschappelijk belang als rechtvaardiging voor een eigen rechtsgebied

Een andere tegenwerping tegen de kwalificatie van internetrecht als vakgebied is de aparte maatschappelijke relevantie. Deze tegenwerping wordt vaak ondersteund met de term 'paardenrecht'.⁶ Dat zit zo. Natuurlijk geldt de wet ook bij dingen die paarden betreffen (aansprakelijkheid voor een op hol geslagen paard, of conformiteit bij een gekocht paard). En natuurlijk zijn er juristen gespecialiseerd in paardenrecht – pardon, hippisch recht – en zijn er zeker rechtsvragen die complexer worden wanneer het paard centraal staat, maar daarmee spreken we nog niet van paardenrecht.

Waarom niet? Ik denk dat dat hem zit in de impact, het belang. Paardenrecht heeft weinig impact op de samenleving, zo weinig dat het daarom evident geen eigen rechtsgebied hoeft te hebben. Voor die hippisch juristen is het een mooi label om hun praktijk als specialisme te positioneren, maar dat belang is maatschappelijk maar gering. Terwijl, noem eens een onderwerp, het arbeidsrecht wél een eigen rechtsgebied is. Ontslagen worden, geen bonus krijgen of zelfs maar je vakantieverzoek zomaar geweigerd krijgen: die vraagstukken raken buitengewoon veel mensen en dat kan erg zwaar vallen. Daarom verdient dat deel van het recht wel een eigen rechtsgebied.

Is internetrecht een vorm van paardenrecht? Niet volgens onze eigen internetrechtprofessor Arno Lodder. Internet verdient zijn eigen rechtsgebied, want internet past in het rijtje voedsel en drinken, een eerste levensbehoefte waar vrijwel niemand meer zonder kan.⁷ Dat maakt het belangrijker dan paarden, en fundamenteeler dan regels over het slopen van sloten. Nog verder gaat de Amerikaanse jurist Lawrence Lessig. Hij ziet het internet als een fundamentele vernieuwing in de maatschappij, zo groot en zo belangrijk dat ook het recht erdoor verandert.⁸ De software en infrastructuur van internet veranderen onze normen en waarden, en die liggen ten grondslag aan het recht. Daarom is internetrecht meer dan alleen de regeltjes over internet, er gebeurt iets heel fundamenteels waar het recht wat van moet vinden. '[M]ore than law alone enables legal values, and law alone cannot guarantee them.'⁷

6. F. H. Easterbrook, 'Cyberspace and the Law of the Horse', *U. Chi. Legal F.* (1996): 207.

7. A. R. Lodder, *Recht rond cyberwar, internet van dingen en andere internet (on)gemakken: de tien geboden van het internetrecht*, oratie Amsterdam VU 2012. <http://dare.uvu.vu.nl/handle/1871/38020>.

8. L. Lessig, 'The law of the horse: What cyberlaw might teach', *Harvard law review* 113.2 (1999): 501-549.

Internet is, met andere woorden, een unieke en vernieuwende factor in onze maatschappij. De rechtsvragen die zij oproept, zijn alleen al daarmee uniek en maatschappelijk belangrijk genoeg om als eigen rechtsgebied behandeld te worden. En dat is niet alleen maar omdat het feitelijk complexe of nieuwe vragen zijn; de vragen zijn fundamenteel, internet verandert de maatschappij. Daarom verdient internetrecht onze onverdeelde aandacht. Maar dat beantwoordt niet de vraag wat internetrecht dan precies is.

3. Het informatierecht als startpunt

Vanuit een volkomen andere visie vertrok Egbert Dommering in zijn boek *Informatierecht*⁹ in een poging het informatierecht te definiëren als rechtsgebied. Dit gebied bestudeert, aldus Dommering, de juridische beginselen die de randvoorwaarden vormen voor de informatiesamenleving. De informatiesamenleving is een samenleving waarin informatie oftewel kennis een van de belangrijkste productiefactoren is. Wij leven thans in een dergelijke samenleving dankzij het internet, vandaar dat velen informatierecht en internetrecht op één lijn stellen. Informatierecht is echter fundamenteeler.

In de informatiesamenleving signaleerde Dommering drie grondrechten die elkaar beïnvloeden: de informatievrijheid, de privacy en het auteursrecht/IE. Bij informatievrijheid gaat het om informatie mogen vergaren en verspreiden, terwijl privacy en auteursrecht juist proberen verspreiding aan banden te leggen om andere belangen te verdedigen. Privacy dient dan het belang van de burger, en auteursrecht het belang van de informatieproducent. Van een casus op het gebied van informatierecht is dan sprake wanneer deze aan een of meer van deze drie grondrechten raakt, en met name wanneer sprake is van een botsing tussen twee of drie grondrechten. Het al dan niet moeten blokkeren van de beruchte *Pirate Bay* met verwijzingen naar illegaal te downloaden materiaal is een klassieker in het informatierecht: auteursrecht versus informatievrijheid. Deze definitie is aansprekend, eenvoudig te toetsen en vooral: niet aan technologische verandering onderhevig. De focus op botsingen is gerechtvaardigd omdat het gaat om grondrechten, waarbij eigenlijk altijd een afweging tussen de diverse gediende belangen moet worden gemaakt.

Ik denk echter dat er nog een vierde grondrecht bij deze drie hoort: de ondernemersvrijheid, het grondrecht om producten en diensten aan te bieden tegen betaling (of gratis, tegen advertenties dus). Internet is immers niet zomaar een netwerk, het is uiteindelijk een kluwen aan bedrijven en instellingen die er dingen mee doen en vaak daarmee geld willen verdienen. Dit grondrecht dook in het informatierecht voor het eerst op in de *Sabam*-arresten.¹⁰ Voor

9. Otto Cramwinckel 2000.

10. Hof van Justitie EU 24 november 2011, C-70/10 (*Scarlet Extended NV/SABAM*) en Hof van Justitie EU 16 febru-

mij biedt dit grondrecht een wezenlijke toevoeging. Neem dat geschil over de *Pirate Bay* – moeten providers toegang tot deze site blokkeren? In het klassieke informatierecht krijgt men dan de afweging tussen de informatievrijheid van de klant (die bij de site wil) en de auteursrechten van de derde (die dat niet wil). Maar het voegt iets wezenlijks toe om hier juist de ondernemingsvrijheid van de provider zelf tegenover de auteursrechten te stellen. Moet een provider filteren of mag hij dat zelf weten?

4. Internetrecht: spanningsveld tussen grondrechten

Die vier grondrechten leveren een spanningsveld op waar je zo ongeveer elk probleem binnen het internetrecht in kunt plaatsen als botsingen van grondrechten. Informatievrijheid kan botsen met de ondernemersvrijheid, en dat uit zich bijvoorbeeld in het onderwerp netneutraliteit. De gebruiker wil toegang tot alles, de ondernemer wil veel verdienen en dat gaat beter met tolpoortjes en dure hogesnelheidslijnen. Wat is dan rechtens? Hoe zit het met spontaan wijzigende algemene voorwaarden: ik zit op een platform, de voorwaarden veranderen en dan moet ik maar ophoepelen als me dat niet bevalt. Is dát wel fair? Of wat te denken van privacy versus ondernemersvrijheid: welke persoonsgegevens mag een ondernemer opeisen om een gratis dienst te leveren, en wat moet hij daarmee mogen kunnen doen? En zo kan ik nog wel even doorgaan. Naast deze vier op elkaar inwerkende grondrechten zijn er nog twee aspecten. Allereerst is daar de behoefte aan regulering om zo grip te krijgen op het internet. Dit verstoort de balans tussen die vier grondrechten en levert daarmee nieuwe rechtsvragen op. Ten tweede is daar de technologische vooruitgang; internet en ict kenmerkt zich door een stormachtige opvolging van ontwikkelingen. Ook dit geeft vele nieuwe rechtsvragen. Ik vat dit samen in onderstaand schema.

Het internetrecht definieer ik dan als **het rechtsgebied dat zich richt op botsingen tussen deze grondrechten die zijn ingegeven door een nieuwe innovatie of nieuwe regulering op informatie(technologie)-gebied.**

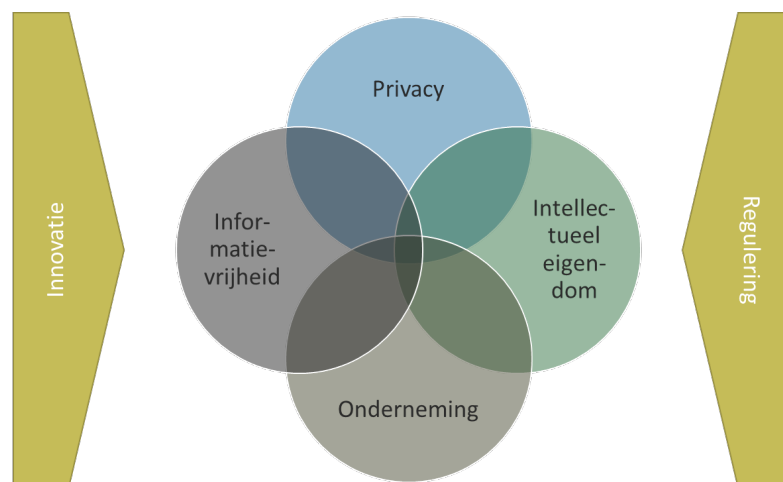
Kenmerkend (en volgens mij nieuw) aan deze definitie is dat zij focust op vernieuwing. Deze zwakte van het klassieke internetrecht – de scope verschuift steeds – is denk ik wel kenmerkend voor het soort rechtsvraag dat we in dit gebied kennen. Dit is namelijk een uniek aspect aan internetrecht: door de tijd heen, met name wanneer de technische aspecten voldoende breed begrepen worden, wordt een casus minder snel als internetrecht gekwalificeerd. Een aankoop bij een webwinkel is anno 2019 een standaardcasus in het consumentenrecht, bijvoorbeeld. Eind jaren negentig kon men menig juridisch congres vullen met internetrechtelijke vragen over dit onderwerp.

Het informatierecht is daarmee inderdaad een functioneel rechtsgebied¹¹, met eigen recht van bestaan omdat juist deze soort botsingen belangwekkend zijn voor de maatschappij. Haar rechtsvragen focussen op de botsingen, de veranderingen die internet met zich meebrengen. Dat is niet slechts een 'wachtkamer' voor andere rechtsgebieden.

5. Het vijflagenmodel

Maar met deze definitie zijn we er nog niet. Er zijn meer rechtsvragen waarbij internet centraal staat. Ik zie daarbij drie thema's: internet governance, netneutraliteit en platformmacht.

Allereerst *internet governance*: 'de ontwikkeling en toepassing door overheden, de private sector en het maatschappelijk middenveld van gedeelde principes, normen, besluitvormingsprocedures en programma's die de ontwikkeling en het gebruik van het internet vormgeven'.¹² Deze vorm van governance onderscheidt zich van andere vormen van regulering door het haast onvermijdelijke supranationale karakter: internet is grensoverschrijdend

ari 2012, C-360/10 (*SABAM/Netlog NV*). Zie ook de noot van Hugenoltz bij deze arresten.

11. Zie ook M. Paapst, 'Is het internetrecht een eigen rechtsgebied?', <http://mathieu.paapst.nl/?p=238>.
12. Report of the Working Group on Internet Governance 2005, p. 4. Zie ook B. Schermer & A.R. Lodder, 'Internet Governance', in: S. van der Hof, A.R. Lodder, G.J. Zwen-

en iedere poging tot regulering levert automatisch dan ook vragen van die aard op. Die vragen zijn uniek vanwege dat inherente grensoverschrijdende karakter van internet én vanwege haar unieke gedecentraliseerde structuur.

Dat internet tegen een nucleaire aanval bestand is, is een hardnekkige mythe. Het internet is in de praktijk niet eens in staat een strategisch ingezette eekhoorn of scheepsanker te weerstaan.¹³ Maar het is opgezet als decentraal netwerk, en dat geeft wel een heel belangrijke factor in de rechtsvragen die ontstaan rond internet. Want als er geen centrale autoriteit is, wie spreek je dan aan als er iets tegen de wet blijkt te zijn? Hoe dwing je af dat 'men' een website blokkeert als er geen 'men' is, zelfs geen toegangsprovider? Wie klaagt je aan als iedereen iets doorgeeft dat niet mag? En hoezo 'niet mag', welk toepasselijk recht bepaalt dat?

Minstens zo belangrijk echter is filteren en blokkeren door private partijen. Mag een partij die IP-pakketjes routeert, besluiten dat niet (of maar beperkt) te doen tenzij er extra wordt betaald? Is het erg dat een internetprovider alleen familievriendelijk internet aanbiedt, gamesnelheden afknijpt tenzij men het premiumabonnement neemt of Netflix alleen in het premiumabonnement opneemt? Die beslissingen kunnen vérgaande invloed hebben op de toegang tot internet, en dat is een grondrecht.¹⁴ Dit is de problematiek rond netneutraliteit. Ik zie dit als een van de meest fundamentele uitdagingen in het internetrecht. Netneutraliteit is het beginsel dat alle internetverkeer gelijk behandeld moet worden.¹⁵ Of het nu gaat om grote films of kleine chatgesprekken, alles moet even snel en tegen dezelfde prijs worden doorgegeven; data is data. Een provider mag wel geld vragen voor grotere snelheden of betaling per megabyte vragen, maar mag daarbij niet naar de inhoud kijken – video blijft dus even duur per megabyte als chatten. Wanneer een provider dat laatste als basis zou nemen voor tariefstelling of blokkades, zou het internet zoals wij dat kennen, niet meer kunnen bestaan. Ik durf de stelling dan ook wel aan dat netneutraliteit binnen het internetrecht hetzelfde belang kent als het gelijkheidsbeginsel uit art. 1 van de Grondwet.

Als laatste thema kom ik dan bij de platformmacht. De problematiek van de machtige tussenpersonen zoals Google of Facebook is veel beschreven. Zij is wederom uniek door de positie die deze platforms innemen: zij vervangen de publieke ruimte. Regels

uit de 'offline' wereld voor diezelfde publieke ruimte gaan daarmee niet op.

In de vroege begintijd van internet – 1994 – kwam hackervereniging Hack-Tic met De Digitale Stad.¹⁶ DDS streefde naar een laagdrempelig internet met toegang voor iedereen. De opzet was die van een stad: je bezocht cafés om te kletsen of een bibliotheek om wat te lezen, op pleinen ging je met elkaar in discussie en bij het postkantoor ontving en verzond je digitale post. Een hele logische analogie om het concept 'internet' te verkopen. De analogie zie je nog steeds terugkomen bij allerlei internet(recht-)discussies: internet is een openbare ruimte of een *global village*.

Wie echter klassieke regels over de openbare ruimte toepast op internet, komt al snel bedrogen uit. Klassieke grondrechten zoals de uitingsvrijheid inroepen werkt minder snel, omdat de dienst aanbieder óók een grondrecht daar tegenover kan stellen – zijn ondernemersvrijheid, of de eigendom van zijn servers. Slechts in uitzonderingsgevallen kan dat anders worden. Het EHRM formuleerde dat in de *Appleby*-zaak over een winkelcentrum als wanneer sprake is van 'preventing any effective exercise of freedom of expression or [if] it can be said that the essence of the right has been destroyed'.¹⁷ Dat gaat in de gewone wereld goed, want er is altijd wel een stuk openbare ruimte te vinden waarin je als concurrerende partij wél jezelf kunt uiten. In een normaal dorp dan – op internet valt dat niet mee. Op internet niet. Je hebt altijd te maken met de private regels van dienstenaanbieders. Hun servers, hun wil geschiede.

6. Internetrecht in brede zin

Bovengenoemde thema's zijn breder dan de botsingen in het spanningsveld dat ik onder 5 definieerde. Zij zijn fundamenteel verweven met het internet zelf. Om hen dan ook te kunnen adresseren in een definitie, ga ik uit van het lagenmodel waarmee het internet zelf vaak beschreven wordt.

Het theoretisch uitgangspunt is het zogeheten 7-lagen ISO/OSI model.¹⁸ Het uitgangspunt hier is dat men een netwerk op diverse lagen van abstractie kan bekijken. Aan het ene uiterste is een netwerk

ne (Ed.), *Recht en Computer* (6e druk) (pp. 1-24). Deventer: Kluwer.

13. E. Chow, 'Forget hackers: Squirrels are a bigger threat to America's power grid', *The Week* 28 januari 2014 <http://theweek.com/articles/452311/forget-hackers-squirrels-are-bigger-threat-americas-power-grid>.
14. W. Benedek & M.C. Kettemann, *Freedom of expression and the internet*, Strasbourg: Council of Europe 2012.
15. Art. 4 Verordening (EU) 2015/2120 van het Europees Parlement en de Raad van 25 november 2015 tot vaststelling van maatregelen betreffende open-internet-toegang.

16. M. van den Boomen, 'Van gemeenschap via webnetwerk naar datawolk', in: J. Steyaert en J. de Haan (red.), *Jaarboek ict en samenleving* (2007): 129-148.
17. Europees Hof voor de Rechten van de Mens 6 mei 2003, zaaknr. 44306/98, (*Appleby*) trekt de ondergrens bij 'preventing any effective exercise of freedom of expression or [if] it can be said that the essence of the right has been destroyed'. In een opvallende Amerikaanse zaak ging het Californische Hoogerechtshof nog verder: de vrije meningsuiting onder de Californische Grondwet biedt in beginsel een recht om in openbaar toegankelijk privé-eigendom de mening te uiten, zelfs tegen de uitdrukkelijke wil van de eigenaar in. *Robins v. Pruneyard Shopping Center* (1979) 23 Cal. 3d 899, 910.
18. V.G. Cerf & E. Cain, 'The DoD internet architecture model', *Computer Networks* (1976), 7(5), 307-318.

een verzameling fysieke kabels die van A naar B gaan, en aan het andere uiterste zien we slechts applicaties die via het netwerk te gebruiken zijn, zonder details over hoe dat nu technisch precies gaat. In de internetpraktijk wordt vaak gewerkt met een vier- of vijflagenversie, die hierop neerkomt:

- Linklaag: op dit niveau gaat het om individuele verbindingen (links) tussen computers en hoe er op het laagste niveau data kan worden uitgewisseld. De bekende ethernetstekker en -kabels zitten op dit niveau.
- Internetlaag: op dit niveau wordt er over individuele netwerken data uitgewisseld (internetwerk, inderdaad). Hier wordt geabstraheerd van individuele netwerken en onderliggende hardware. Specifiek gaat het hier over de IP-pakketjes die van computer met IP-adres A naar computer met IP-adres B moeten gaan.
- Transportlaag: op dit niveau kunnen computers (clients en servers of peer-to-peer) met elkaar communiceren en data uitwisselen. Hier wordt geabstraheerd van de pakketjes die op de internetlaag worden uitgewisseld. Hier stroomt data van punt naar punt. Het bekendste protocol op dit niveau is TCP, dat samen met het onderliggende IP-protocol een synoniem gaf voor het internet als transportmedium.
- Platformlaag: op dit niveau worden faciliteiten geboden waarmee applicaties en communicatie eenvoudig mogelijk zijn. Het platform biedt een uniforme onderlaag of achtergrond waarbinnen dat allemaal kan.
- Applicatielaag: op dit niveau krijgt de data betekenis. Er worden diensten (applicaties) gerealiseerd waar mensen (of apparaten) gebruik van kunnen maken. De bekendste dienst is het world-wide web, maar ook e-mail, chat, streaming video en dergelijke zijn applicaties.

Op het linklaag-niveau bekeken is internet dus niet meer dan een grote verzameling verbindingen. Kabeltje hier, kabeltje daar, draadloosje zus en satellietsignaal zo. Daar valt juridisch niet zo heel veel over te zeggen denk ik. Veel verder dan interconnectie (mag mijn kabel in jouw router), regulering van schaarste (mag mijn transmissie op jouw frequentie), eigendomsrecht (mag mijn kabel in jouw grond) of patenten op standaarden kom ik eigenlijk niet. Niet oninteressant overigens, zeker dat van die patenten: interoperabiliteit is een essentieel onderdeel van informatie-uitwisseling immers.

Komen we bij de internetlaag. IP-pakketjes zijn de basis van wat ik gevoelsmatig 'het internet' zou noemen. Alles komt uiteindelijk neer op pakketjes die van A naar B moeten. Routeren, in het jargon. Hier wordt het internetrechtelijk interessant, want hier overstijgt het internetwerk het nationale recht. Hier duiken dan ook de eerste vragen over internet governance op – iets dat een niveau lager niet kan. Een netwerkkabel ligt in een land en is eigendom van iemand. Die iemand is gewoon aan te spreken door de autoriteiten in dat land. Op IP-niveau wordt ook geabstraheerd van fysieke locatie. Ook netneutraliteit kan hier een rol spelen: pakketjes kunnen

worden vertraagd, versneld of omgeleid door internetproviders.

Nog een niveau hoger komen we in de transportlaag. Hier wordt tussen computers gecommuniceerd. Mijn mailprogramma legt verbinding met de mailserver van Ziggo en verstuurt een mail. Ik word deel van een peer-to-peer netwerk en wissel data uit met een peer ergens in een ver buitenland. Netneutraliteit speelt ook hier: op dit niveau kan men specifieke diensten blokkeren. Geen voice-over-ip of alleen de eigen DNS-server. Of slechts tegen betaling snel data kunnen versturen naar een *game server*.

Daar boven die o zo belangrijke platformlaag. Weliswaar kan iedereen een eigen dienst (applicatie, de bovenste laag) opzetten, maar een blog van een individu is onvergelijkbaar met de netwerkdienst van Facebook of de babbelbox van Twitter. Deze partijen zijn erg machtig¹⁹, en hebben een grote mate van zeggenschap over wat er in de informatiemaatschappij gebeurt.²⁰ Wie niet door deze platforms geaccepteerd wordt, bestaat feitelijk niet. Wat het recht hiervan vindt, is echt een fundamentele maar ook zeer nieuwe vraag. Is dit mededingingsrecht, zijn dit machtige kartels die moeten worden opgebroken of met harde regels aan banden gelegd? Moet hier dwingend worden gestandaardiseerd op interoperabiliteit? Zijn hoge boetes à la de AVG voor ongepast gedrag de oplossing? Wie het weet, mag het zeggen.

En dan zijn we uitgekomen bij de applicatielaag. De meeste websites, maar ook bijvoorbeeld Spotify, online games of wat je maar kunt bedenken. Op dit abstractieniveau spelen de rechtsvragen zich af van het internetrecht in beperkte zin (sectie 5).

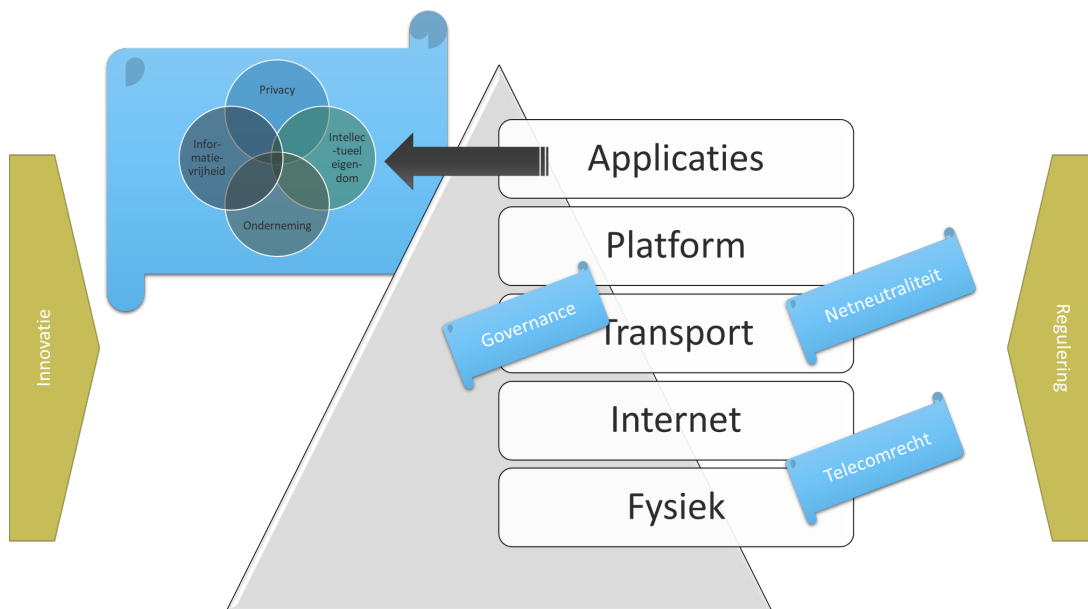
Samengevat kan ik deze thema's en de verhouding tot het internetrecht in beperkte zin grafisch als volgt weergeven (zie figuur bovenaan de volgende pagina):

Het internetrecht in brede zin definieer ik dan ook als het vakgebied dat zich richt op rechtsvragen die raken aan internet in één van haar vijf verschijningsvormen en die zijn ingegeven door een nieuwe innovatie of nieuwe regulering op informatie(technologie-)gebied.

Deze definitie overstijgt (maar omvat) de definitie van internetrecht in beperkte zin uit sectie 5, en laat zo ruimte voor conflicten en andere vragen op het gebied van met name governance, netneutraliteit en platformmacht.

19. P. Olsthoorn, *De macht van Facebook: Theo, ben je dood ofzo?*, Leeuwarden: Elikser Uitgever 2012.

20. M. Moore, *Tech giants and civic power*, Centre for the Study of Media, Communication and Power, King's College London 2016.

7. Conclusie

Het internetrecht bestaat, en wel in twee varianten. Van internetrecht in beperkte zin spreken wij bij het rechtsgebied dat zich richt op botsingen tussen de informatiegrondrechten die zijn ingegeven door een nieuwe innovatie of nieuwe regulering op informatie(technologie-)gebied. Internetrecht in brede zin betreft dan het rechtsgebied dat zich richt op rechtsvragen die raken aan internet in één van haar vijf verschijningsvormen en die zijn ingegeven door een nieuwe innovatie of nieuwe regulering op informatie(technologie-)gebied. Dit rechtsgebied verdient haar eigen positie binnen de rechtswetenschappen vanwege de unieke en vernieuwende rol die internet in onze maatschappij speelt.